

XÂY DỰNG NẾP SỐNG VĂN HÓA Ở CƠ SỞ TRONG BỐI CẢNH KINH TẾ THỊ TRƯỜNG

NGUYỄN THỊ LAN THANH

1. Một số vấn đề chung về nếp sống văn hóa

Phạm vi nếp sống có thể phân định thành: nếp sống cá nhân, nếp sống của gia đình và nếp sống của cộng đồng, xã hội. Mỗi nếp sống đều có những đặc điểm riêng. Nếp sống cá nhân biểu hiện ở thái độ, hành vi, ngôn ngữ, cử chỉ, ứng xử của cá nhân đối với các thành viên trong gia đình và đối với cộng đồng; nếp sống của gia đình là những biểu hiện nêu trên của từng cá nhân nhưng được gắn kết với nhau trở thành thói quen duy trì sự ổn định, trật tự ngăn nắp trong sinh hoạt hàng ngày của gia đình; nếp sống của cộng đồng là nếp sống của làng, bản, khu phố... mà cốt lõi của nó là nếp sống cá nhân và nếp sống gia đình. Những nếp sống trên tác động lẫn nhau, gắn bó chặt chẽ với nhau, tạo nên một chỉnh thể thống nhất. Đó là nếp sống chung của một đất nước, một dân tộc.

Nếp sống chung sẽ trở nên tốt đẹp khi tất cả các bộ phận của nó đều nằm trong một quỹ đạo nề nếp văn hóa. Theo chúng tôi, trong ba bộ phận cấu thành nếp sống của đất nước, của dân tộc, nếp sống cá nhân là yếu tố quyết định nhất, là tiền đề của nếp sống văn hóa xã hội, bởi mỗi cá nhân là thành viên của gia đình và mỗi gia đình là tế bào của xã hội. Từng cá nhân có nếp sống văn hóa sẽ tạo ra một gia đình văn hóa và mỗi gia đình văn hóa sẽ tạo nên một xã hội văn hóa. Chính vì vậy, nhận thức về nếp sống văn

hóa để xây dựng được nếp sống văn hóa không thể bỏ qua các bộ phận của nếp sống và đặc biệt là nếp sống cá nhân. Một khi đã xây dựng được nếp sống văn hóa cá nhân, nó sẽ là cơ sở, nền tảng cho một lối sống có văn hóa của cả một đất nước, một dân tộc.

2. Vài nét về thực trạng nếp sống văn hóa ở cơ sở

Vấn đề thực trạng nếp sống văn hóa ở cơ sở là một vấn đề khá phức tạp vì nó đụng chạm nhiều khía cạnh phải nghiên cứu. Mà muốn nghiên cứu mang tính khoa học thì không thể tách rời việc điều tra khảo sát. Bởi vậy, ở đây, chúng tôi xin giới hạn phạm vi trình bày ở những nhận xét, đánh giá mang tính chủ quan về thực trạng của nếp sống cá nhân, nếp sống gia đình và nếp sống cộng đồng.

Hiện tại, nếp sống nói chung chịu ảnh hưởng rất nhiều từ mặt tích cực cũng như mặt trái của kinh tế thị trường. Mặt tích cực của kinh tế thị trường tạo cho nếp sống cá nhân, gia đình và nếp sống cộng đồng rất nhiều điều tốt đẹp thể hiện ở chỗ tạo cho mọi người dần dần có nếp sống công nghiệp, có thói quen hướng tới hiệu quả trong công việc, khẩn trương, năng động, sáng tạo trong lao động, sản xuất, tự chịu trách nhiệm với bản thân cũng như với gia đình và xã hội... Song nếp sống cũng chịu nhiều ảnh hưởng từ mặt trái của kinh tế thị trường. Điều đó biểu hiện ở nếp sống cá nhân có những thói quen tùy tiện, vô ý

Nếp sống nói chung được hiểu là những hành vi, cách ứng xử của con người tuân thủ theo những quy tắc nhất định lâu dần trở thành thói quen trong công việc và trong sinh hoạt. Còn nếp sống văn hóa là nếp sống biểu hiện những hành vi, cách ứng xử tuân theo những chuẩn mực tốt đẹp của con người được lặp đi lặp lại đã trở thành thói quen có văn hóa không dễ gì thay đổi. Như vậy muốn nói đến xây dựng lối sống văn hóa không thể không xây dựng nếp sống văn hóa.

thức như: chen lấn, xô đẩy, nói tục, chửi bậy giữa chỗ đông người; vứt rác bừa bãi; thường xuyên đi làm, họp hành, học tập không đúng giờ; bất chấp luật giao thông khi đi đường; tổ chức cỗ bàn linh đình cho đám cưới, đám ma; đốt vàng, mã không tiếc tay khi tham gia lễ hội, đình, chùa...; biểu hiện ở nếp sống gia đình không ngăn nắp, gọn gàng, thiếu các cử chỉ trên kính dưới nhường, chăm sóc ông, bà, bố, mẹ, sống ích kỷ chỉ biết lo lắng, thu vén cho bản thân... Còn đối với nếp sống cộng đồng thì thiếu sự tôn trọng luật pháp, không tuân thủ các quy định, quy chế về trật tự, vệ sinh nơi công cộng, về an toàn giao thông...

Nguyên nhân của thực trạng trên có rất nhiều. Theo chúng tôi, nên tập trung phân tích một số nguyên nhân cơ bản sau:

Thứ nhất, những biểu hiện yếu, kém của nếp sống cá nhân là do ý thức của từng cá nhân chưa tốt. Đây là nguyên nhân rất quan trọng vì mọi vấn đề chung quy là do con người. Con người quyết định nếp sống của mình có văn hóa hay thiếu văn hóa. Nói cách khác, hành vi, cách ứng xử của cá nhân là tốt hay xấu đều phụ thuộc vào con người. Bởi vậy, muốn con người có nếp sống cá nhân tốt không thể thiếu việc tuyên truyền, giáo dục, đồng thời không thể thiếu các chế tài răn đe, xử phạt. Và vì nếp sống cá nhân có tầm quan trọng rất lớn nên mọi biện pháp phải giành trước hết cho việc xây dựng nếp sống cá nhân.

Thứ hai, nếp sống gia đình khó thiết lập là do nhiều yếu tố. Chẳng hạn, cách nghĩ của thế hệ ông, bà có nhiều điều không còn phù hợp với cách nghĩ của lớp trẻ thời hiện đại. Vì vậy lớp trẻ khó tiếp thu ý kiến, nhiều khi trở nên mâu thuẫn giữa người già với người trẻ; còn ảnh hưởng của cha mẹ đối với con cái là rất nhiều. Tuy nhiên với nhịp điệu cuộc sống hiện đại, khẩn trương và năng động đã cuốn hút đi rất nhiều thời gian của cha mẹ để rồi họ có rất ít thời gian chăm sóc, dạy bảo cho con cái. Hầu như nhiều gia đình phó mặc cho nhà trường. Trong khi đó nhà trường cũng chưa thật sự là nơi cha mẹ có thể giao hoàn toàn sứ mệnh giáo dục cho con em mình. Bởi vậy, trong nhiều gia đình nếp sống văn hóa bị đảo lộn. Nhiều trường hợp đau

lòng xảy ra do bạo lực gia đình, con cái nghiện hút, lô đề, cờ bạc, anh em mâu thuẫn bất hòa...

Thứ ba, nếp sống cộng đồng không theo kỷ cương, pháp luật là do thiếu các hương ước, lệ làng hay quy định, quy chế về nếp sống văn hóa nơi công cộng làm cơ sở cho việc xử lý nghiêm những hành vi thiếu văn hóa; công tác tuyên truyền, giáo dục mọi người ứng xử có văn hóa vẫn chưa tốt, mang tính đại trà, hình thức... Một số phong trào xây dựng nông thôn mới, xây dựng đời sống văn hóa ở cơ sở vẫn chưa thực sự đi vào chiều sâu, chưa lôi cuốn được đông đảo quần chúng tham gia.

3. Giải pháp xây dựng nếp sống văn hóa

Xây dựng nếp sống cá nhân

Như trên đã nêu, mọi giải pháp đều cần giành ưu tiên trước cho xây dựng nếp sống cá nhân. Bởi vậy, để xây dựng được nếp sống cá nhân đòi hỏi ngay từ khi đứa trẻ mới chào đời đã phải được tiếp nhận những ảnh hưởng tích cực từ tình cảm yêu thương, đùm bọc của gia đình, từ thái độ kính trên nhường dưới, nói năng lễ phép, cử chỉ lịch thiệp... của người lớn. Bởi vậy đòi hỏi người lớn trong gia đình phải có nếp sống văn hóa. Lớn lên đứa trẻ phải được tiếp thu những biểu hiện của nếp sống văn hóa ở trường học từ thầy cô giáo, từ bạn bè cùng trang lứa và các anh chị lớp trên. Như vậy môi trường học đường cũng phải là môi trường văn hóa. Khi rời ghế nhà trường, bước vào con đường sự nghiệp của mình, người trẻ tuổi phải được tiếp nhận nếp sống văn hóa từ cơ quan, bạn bè đồng nghiệp. Bởi vậy, môi trường cơ quan cũng đòi hỏi phải có văn hóa. Nói cách khác, các thành viên của cơ quan phải được sống trong bầu không khí văn hóa. Như vậy có thể thấy nếp sống cá nhân được hình thành ngay từ lúc nhỏ nhờ sự ảnh hưởng, giáo dục tích cực từ nếp sống bên trong của gia đình đến nếp sống bên ngoài như nhà trường, xã hội.

Xây dựng nếp sống gia đình

Nếp sống gia đình sẽ dễ dàng được xây dựng khi đã có nếp sống cá nhân. Vấn đề còn lại là trong gia đình phải luôn duy trì nề nếp văn hóa bằng cách thường xuyên nhắc nhở các thành viên trong gia đình về những nét đẹp của gia đình truyền thống Việt Nam, đề cao trách nhiệm

của từng thành viên cùng nhau xây dựng một cuộc sống tốt đẹp.

Để thực sự là gia đình có nếp sống văn hóa, từng gia đình phải thấm nhuần các tiêu chuẩn:

“Gương mẫu chấp hành chủ trương, chính sách của Đảng, pháp luật của Nhà nước, tích cực tham gia vào các phong trào thi đua của địa phương; gia đình hòa thuận, hạnh phúc, tiến bộ, tương trợ giúp đỡ mọi người trong cộng đồng; tổ chức lao động, sản xuất kinh doanh, công tác học tập đạt năng suất, chất lượng và hiệu quả”(1).

Xây dựng nếp sống cộng đồng

Để xây dựng nếp sống cộng đồng ở các thôn, làng, bản... phải quán triệt 5 tiêu chuẩn giành cho danh hiệu thôn, làng, bản văn hóa bao gồm: Đời sống kinh tế ổn định và từng bước phát triển; đời sống văn hóa tinh thần lành mạnh, phong phú; môi trường cảnh quan sạch, đẹp; chấp hành tốt đường lối chủ trương của Đảng, chính sách, pháp luật của nhà nước; có tinh thần đoàn kết, tương trợ, giúp đỡ nhau trong cộng đồng (2).

Trong từng nội dung cũng cần xác định các mặt trọng tâm cần đi sâu. Ví dụ, rất cần chú ý xây dựng nếp sống văn minh nơi công cộng cho từng người, thể hiện ở việc hiểu biết và tôn trọng luật pháp, các quy tắc trật tự, vệ sinh, an toàn giao thông... và xây dựng phong tục tập quán tốt đẹp cho lễ cưới, lễ hội, đám ma... phù hợp với truyền thống dân tộc, không xa hoa, lãng phí, bài trừ hủ tục lạc hậu, mê tín dị đoan.

Đề cao trách nhiệm của các đơn vị được giao làm nhiệm vụ xây dựng nếp sống văn hóa ở thôn, bản, làng...

Các giải pháp trên chỉ thực hiện được tốt khi toàn xã hội có trách nhiệm với việc xây dựng nếp sống văn hóa. Tuy nhiên cần nhấn mạnh vai trò quản lý của các đơn vị được giao trực tiếp nhiệm vụ xây dựng nếp sống văn hóa. Vai trò đó phải được thể hiện ở từng nội dung công việc. Cụ thể, đối với từng công việc cho dù là nhỏ nhất, người chịu trách nhiệm cũng phải tiến hành các khâu quản lý bao gồm từ lập kế hoạch, tổ chức thực hiện, điều hành đến kiểm tra, đánh giá. Ví dụ: để xây dựng nếp sống văn hóa cho lễ hội Ban tổ chức phải tiến hành lập kế hoạch diễn trình tổ chức lễ hội, phải phân công các đơn vị

thực hiện, thời gian thực hiện, cơ sở vật chất kinh phí cho lễ hội, điều hành các hoạt động trong lễ hội, kiểm tra giám sát các hoạt động chính của lễ hội và xem xét các yếu tố có thể ảnh hưởng tới hình ảnh không đẹp của lễ hội như: trật tự, vệ sinh, bố trí... và cuối cùng là đánh giá, rút kinh nghiệm về tổ chức lễ hội. Song song với việc quản lý từng nội dung công việc, các đơn vị đảm nhiệm việc xây dựng nếp sống văn hóa cần phổ biến cho người dân các quy định về những việc được làm và không được làm khi tham gia sự kiện, lễ hội. Các quy định này phải mang tính cụ thể, dễ hiểu, dễ nhớ và có tính khả thi.

Nâng cao ý thức của người dân

Bên cạnh vấn đề nêu cao trách nhiệm của các đơn vị trực tiếp được giao nhiệm vụ xây dựng nếp sống văn hóa là vấn đề nâng cao ý thức của người dân. Mỗi người dân đều phải nhận thức sâu sắc về nếp sống văn hóa không chỉ có ở gia đình mà còn phải có ở cộng đồng, bởi lẽ có không ít người chỉ biết lo ngăn nắp, vệ sinh cho bản thân, cho gia đình song lại thân nhiên vứt rác nơi công cộng... Để có được ý thức này, rất cần sự phối hợp tuyên truyền, giáo dục từ tất cả các tổ chức Đảng bộ, chính quyền địa phương cho đến các tổ chức xã hội như đội thiếu niên, đoàn thanh niên, hội phụ nữ, hội những người cao tuổi... Thiết nghĩ nếu các tổ chức này luôn tìm những hình thức sinh hoạt lành mạnh, nhẹ nhàng thay cho các hình thức tuyên truyền giáo dục cứng nhắc như tổ chức các phong trào, cuộc thi về các chủ đề làm sạch đường thôn, ngõ xóm, bảo vệ môi trường xanh sạch, đẹp... hay tăng cường các câu mệnh lệnh ngắn gọn mang tính nhắc nhở như: không vứt rác bừa bãi, không lấn chiếm vỉa hè, không vắng tục, chửi bậy, không chen lấn, xô đẩy trong lễ hội kèm theo là các pa nô, áp phích minh họa về nếp sống văn hóa tại các nơi công cộng thì chắc chắn sẽ mang lại hiệu quả đáng kể trong việc nâng cao ý thức của người dân. Cách làm này tuy không mới song cho đến nay nó vẫn có tác dụng ngay ở cả các nước đã được coi là có nếp sống văn minh. Cùng với những hình thức tuyên truyền như trên,

(xem tiếp trang 39)

đã qua (Minh Khang), chương III giao hưởng số 9 *Cửu Long dậy sóng* (Nguyễn Văn Nam)... Tác phẩm *Vũ khúc Tây Bắc* cho cello và piano của Trọng Bằng có phần B là sự họa lại, dịch giọng lên quãng 3 trưởng của phần A và mang tính biến tấu. Từ thủ pháp này đã dẫn đến sự *mở rộng khuôn khổ, cấu trúc chủ đề của phần B* bằng sự xuất hiện một chất liệu mới mang tính chất trữ tình, tạo thành hình thức ba đoạn đơn dạng a b c thay vì hai đoạn đơn phát triển như trong phần trình bày. Như vậy, ngoài yếu tố dịch giọng, sự xuất hiện đoạn c với chất liệu chủ đề mới, chính là trung tâm tương phản của phần giữa với phần trình bày và tái hiện.

Như vậy, cho dù có sử dụng bất cứ thủ pháp nào, thì mục đích cuối cùng của các tác giả cũng

là tạo nên sự tương phản rõ rệt giữa phần B với hai phần ngoài cùng của nó. Sự tương phản ấy là một trong những nguyên tắc cơ bản nhất của hình thức ba đoạn phức, và nó chính là chìa khóa khiến hình thức này dễ đáp ứng, phù hợp với nhiều nội dung và thể loại âm nhạc phong phú, đa dạng, nhưng vẫn tầm hồn và bản sắc của nền âm nhạc Việt Nam ▢

L.M.T

1. Nguyễn Thị Nhung, *Phân tích tác phẩm âm nhạc*, tập 1, Nhạc viện Hà Nội, 2005.
- 2, 3. Berry, Wallace, *Form in music*, Nxb Pearson, USA, 1985.
4. Phạm Minh Khang, *Giáo trình hòa thanh*, Trung tâm Thông tin thư viện âm nhạc Hà Nội, 2005.

XÂY DỰNG NẾP SỐNG...

(tiếp theo trang 10)

các tổ chức, chính quyền, đoàn thể ở địa phương còn cần quan tâm tới các phương tiện thông tin đại chúng để duy trì phát thanh trên loa đài những quy định nơi công cộng, tin tức về những tấm gương thực hiện tốt nếp sống văn hóa tại thôn, bản... cũng như các thiết chế văn hóa để đẩy mạnh các hoạt động văn hóa nghệ thuật xoay quanh các chủ đề về xây dựng con người mới trong bối cảnh CNH, HĐH đất nước và xây dựng nông thôn mới nhằm góp phần kêu gọi người dân có ý thức về trách nhiệm của mình trong cuộc sống mới.

Chú trọng công tác đào tạo, bồi dưỡng cán bộ làm công tác xây dựng nếp sống văn hóa tại địa phương

Có thể nói đây là giải pháp rất thiết thực và quan trọng. Bởi tất cả các hoạt động xây dựng nếp sống văn hóa ở địa phương đều phụ thuộc và đội ngũ cán bộ này. Chính vì vậy, họ phải được đào tạo bài bản và được thường xuyên bồi dưỡng nâng cao trình độ. Theo chúng tôi, hiện tại hệ thống đào tạo, bồi dưỡng cho các cán bộ làm công tác xây dựng nếp sống văn hóa nói riêng và làm công tác xã hội nói chung chưa được quan tâm đúng mức. Thiết nghĩ, thời gian tới, đây cũng là vấn đề cần được quan tâm đầu tiên nếu như muốn có cá nhân văn hóa, gia đình văn hóa, làng, xã, thôn, bản văn hóa.

Tóm lại, nếp sống văn hóa và các giải pháp cho việc xây dựng nếp sống văn hóa là nền tảng cho việc xây dựng đạo đức lối sống của con người nói chung và con người Việt Nam nói riêng trong bối cảnh nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa. Như vậy, có thể thấy, mọi vấn đề cần được giải quyết đều phải xuất phát từ nghiên cứu nguồn gốc, căn nguyên của nó. Đồng thời, muốn giải quyết được nó cũng phải bắt đầu giải quyết từ việc nhỏ nhất. Chính vì vậy, Hồ Chí Minh cũng đã từng nói: muốn xây dựng xã hội chủ nghĩa phải có con người mới xã hội chủ nghĩa. Thẩm nhuần tư tưởng của Người, vấn đề của chúng ta ở đây là muốn có lối sống văn hóa phải xây dựng được nếp sống văn hóa cho mỗi cá nhân, gia đình và cả cộng đồng ▢

N.T.L.T

1, 2. Thông tư số 12/2011/TT-BVHTTDL của Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch.